

Státní dluhy.

Státní dluhy jsou v podstatě dvojího druhu. Jedny vznikly spíše soukromohospodářskou činností státu: nakupováním lesů, statků, dolů, zakládáním továren, železnic a podobných podniků. Za ně nabyl stát a jeho podniky majetku a mohl by se zbavit dluhů za pravidelných období takto vzniklých výprodejem tohoto majetku. Tyto dluhy nejsou tedy pro stát o nic nebezpečnější než dluhy jiných podnikatelů a také úroků těchto dluhů neuhrazuje stát z daní a dávek, nýbrž každý podnik, pro nějž byla výpůjčka učiněna, má sám z běžných svých těžeb úroky uhrazovati.

Sem náleží mimo jiné i výpůjčky na výkup soukromých drah, at již překolkováním jejich akcií na priority nebo převzetím jejich priorit na účet státu nebo jinak opatřené.

Obyčejně bývají tyto výpůjčky dlouhodobé. V novější době vydávají se za ně zvláštní dílčí úpisy investiční. Těchto výpůjček není třeba umořovati, jako není nutno, aby továrník umořoval své hypotekární nebo jiné trvalejší výpůjčky, ale musí se prováděti účetní odpisy součástí majetkových, jež průběhem doby a provozováním klesají v ceně, aby se majetek neuváděl vyšší než ve skutečnosti jest a nevykazovaly se nesprávné vyšší zisky a nevybíraly se z podniků; po případě musí postupným stálým dokupováním nových součástí majetkových udržovati se majetek ve své původní ceně. Vybírají-li se ryzí zisky, t. j. docílené po řečených odpisech nebo náhradných nákupech z podniků, zůstává ryzí jmění podniku stále totéž, není totiž ž á d n ě, právě tak jako nebylo na počátku žádné, byl-li podnik založen úplně na úvěr. Zadrží-li se část ryzího zisku v podniku a užije-li se této částky na úmor výpůjčky, tvoří se vlastní ryzí jmění, tak že po úplném úmoru výpůjček tímto způsobem provedeném bude podnik úplně zaplacen. Přesune-li se úmor těchto výpůjček státních podniků, jež neposkytují zisku, na bedra správního hospodářství státního, jako se do nedávna ve všech státech téměř napořád dělo, je tento peníz příspěvkem na úhradu ztráty podniků, je subvencí podniku danou, již se nesprávně ulevuje podnikům a přitěžuje ryzí správě a přesunuje se nespravedlivě rozvrh břemen daňových. Tím huře ovšem, provádí-li se tento přesun i s úrokem investičních výpůjček.

Zmínují se o této věci obšírněji, poněvadž s rostoucí působností komunit na poli podnikatelském nabývá stále širšího významu otázka, mají-li se investiční výpůjčky podniků umořovati na vrub běžného provozu či nikoli, i které má důsledky různý postup v daných případech. Nebývá tu vždy jasno, jak ukazují nedávné diskuse o financování nové pražské

plynárny v Michli a sem tam druhy pronášené názory v téže záležitosti u městských elektrických podniků pražských.

V investičním rozpočtu státním na r. 1924 jest takovýchto výpůjček podniků asi 1·4 miliardy K, z celkové potřeby investičního rozpočtu 2·2 miliardy K, zbývajících 800 milionů jsou investiční výpůjčky na stavbu správních úřadů, školních budov, vojenských a silničních staveb, úpravu řek.

Investiční výpůjčky tohoto druhu úrokují se a umořují na vrub správního rozpočtu a neliší se tedy v tomto směru od ostatních obyčejných dluhů státních. Jenže jiné neinvestiční či finanční dluhy státní — druhá to skupina státních dluhů — vznikají výpůjčkami na úhradu mimořádných potřeb správních, za něž se neopatřuje ani budoucí majetek produktivním účelům sloužící, jako u podniků, ani se za ně nebudují zařízení, jež aspoň nepřímou skýtati budou hospodářské výhody příštím pokolením, jako zmíněné výpůjčky na stavbu cest, vodních drah a j., anebo výhody povahy spíše nehmotné, kulturní, jako stavba škol, úředních budov. Takovéto mimořádné potřeby správní, na jejich úhradu si státy vypůjčují, jsou: náklady na vedení války, na zaplacení válečných náhrad, na provádění velkých reform správních, jako v letech popřevratových u nás, na úhradu neočekávaných schodků.

Starší teorie finanční vědy nebyly příznivé státním výpůjčkám vůbec ani k účelům produktivním a chýlily se u kontroverse: »d a n ě č í d l u h y« k úhradám daněmi. Novější proudy byly do nedávna naopak až snad příliš povolny směru opačnému, zavrhuje děláni dluhů výslovně jen na úhradu běžných potřeb správních, kdežto jinak řídily se heslem, že se má na příští pokolení přesunouti část těch mimořádných potřeb, z nichž i tato pokolení budou mít prospěch, a ovšem také v těch případech, kde jde o náklady tak značné, že by se bez obecné újmy uhraditi nedaly.

Také za minulé války sáhlo se hlavně k výpůjčkám, jen Německo vybralo již předem r. 1913 jakousi mírovou válečnou daň, průměrem 5·8% ze jmění i důchodů, jež vynesla celkem asi 1 miliardu M. Ale upisováním vydávaných válečných půjček byly záhy volné kapitály vyčerpány a musilo se sáhnouti k výpůjčkám typu nouzového: k výdaji papírových peněz lombardováním titrů válečných půjček jich upisovatelům a eskomptováním poukázek vládě a k různým zálohovým úvěrům.

Ze všech těchto tří druhů státních výpůjček: fundovaných čili správnější výpůjček trvalejších, vydáváním dílčích dlužních úpisů opatřených — název fundovaných dluhů jest mylivý, poněvadž tyto výpůjčky nejsou zvláště zajištěny jměním nebo důchodem výslovně jako jejich záruka vyčteným, což bývalo druhy i u vnitřních zápůjček — dále výpůjček výpomocných na kratší dobu a konečně výpůjček výdajem papírových peněz, je zdánlivě poslední způsob nejvýhodnější. Stát opatří si platební prostředky bezúročně a takřka nepozorovaně od všech vrstev příslušníků státních. Ale důsledky sladkého jedu inflace jsou zlé, jak kdosi řekl.

Podobná nebezpečí má však také nepřímá inflace krátkodobými výpomocnými úvěry státními, jimiž se uhrazují schodky státních příjmů a vy-

dání a vytlouká se jimi jaksi klín klínem, poněvadž v rozpočtu jsou zároveň úroky dosavadních výpůjček, a uhrazují-li se rozpočtově a skutečně schodky takovýmito úvěry, hromadí se dluhy na dluhy. Proto se hleděly Spojené státy americké a po nich Anglie rychle po válce takovéhoto výpomocných úvěrů zbavití — v Anglii byl po této stránce nejkritičtější rok 1918/1919, kdy bylo pouze 34½% rozpočtových nákladů uhrazeno státními příjmy — a uvedly především státní rozpočet v rovnováhu, včetně potřeb úrokových a úmorových válečných dluhů i jiných nákladů poválečných. A koncem února 1924 vzchopila se i Francie k radikální nápravě v témž směru, donucena vyšší poklesem franku i vzrůstem drahoty, a zvýšila veškeré daně o 20%, jen aby nemusila stále své výpomocné úvěry prolongovati a aby spíše z daní na reparace půjčovala než si na reparace a úroky vypůjčovala. A rovněž u nás je všeobecně uznaným heslem: rovnováha v rozpočtu. Tedy přece zase došlo na nejneoblíbenější prostředek úhradový, na daně.

Ovšem, také daně působí inflačně, zdražující produkci, a to všemny daně, nejen daně nepřímé, jak se dříve učivalo, ale co naplat, volí se tu z dvou zel zlo menší. Ještě štěstí, že k takovým hospodářským spouštím, jaké způsobila minulá válka, docházíva poměrně zřídka.

Pokud se týče finančně technické stránky, jsou trvalejší státní výpůjčky, obyčejně emissemi dílčích dlužních úpisů získané, nejčastěji výpůjčkami pravidelně umořovanými, na rozdíl od rent, jež není státní správa povinna umořovati, jako je naše 3½%ní státní výpůjčka z roku 1922.

Renty znějí buď na určitý peníz dluhu, nebo na peníz důchodu, který ročně poskytují (ve Francii).

Kterému typu výpůjček by se měla dáti přednost, zda zápujckám umořovaným či neumořovaným, nedá se všeobecně rozhodnouti. Je-li stát dle emisních podmínek povinen některé výpůjčky umořovati, ale musí si zároveň na jiné straně vypůjčovati znovu a snad i za tíživějších podmínek než byly u dosavadních výpůjček anebo musil-li by si dokonce vůbec na potřebné úmory vypůjčovati, pak má dosti pochybnou cenu domnělá výhoda, že jest státní správa jaksi nucena zbavovati se postupně svých dluhů. Také by měl stát často dbáti toho, aby upřílišněnými úmory svých správních výpůček, jimiž zatěžuje svůj správní rozpočet, nezsiloval příliš daňový tlak v dobách jinak hospodářsky obtížných, nebo naopak, má-li stát po ruce náhodným způsobem získané větší prostředky, měl by někdy uvažovati, není-li té doby výhodnější, uvolniti je pro soukromý peněžní trh a soukromé podnikání než užití jich na úmory státních výpůjček.

Poměrně nejlépe vyhovuje tedy typ kompromisní, kde státu je ponechána volnost, že může výpůjčky umořovati, ale není smluvně emisními podmínkami k tomu zavázán. Může pak ve vhodné době po případě využití pokleslého kursu státních půjček k nákupům jich za účelem vydatnějších úmorů. (V Anglii je ustáleným zvykem, že se přebytky státního hospodaření věnují na úmor státních dluhů: v letech 1920/21 až 1922/23

byly tyto přebytky 378 mil. lib. sterl.; mimo to věnovalo se v rozpočtu na r. 1923/24 40 mil lib. sterl. jako mimořádná dotace na úmor státních dluhů, jež bude r. 1924/25 zvýšena na 45 mil. lib. sterl. a v příštích letech bude stále 50 mil. lib. sterl.) Zvláště je výhodno, má-li stát volnost, výpůjčku kdykoli anebo po určité řadě let konvertovati na nižší sazbu úrokovou; neboť snížení úroku rovná se co do účinku částečně také snížení kapitálu. Za pravidelných okolností je při konversích samozřejmou podmínkou, že se kapitál vyplatí hotově těm, kteří nejsou s konversí srozuměni, a musí stát míti jakousi jistotu, že se konverse zdaří a nezvrtne se snad v úplné splacení výpůjčky, je tu tedy potřebí opatrnosti. Někdy se při konversích držitelům starších titrů připlácí jakési odškodné, aby se spíše odhodlali k výměně starších úpisů za nové (t. ř. a r r o s o v á n í). S konversemi spojuje se často také účel jiný, totiž sjednotiti či skonsolidovati různé druhy státních výpůjček v typ jediný, aby se ušetřilo nejen na úrocích, ale i na výlohách správních státního dluhu. Sem náleží 2 $\frac{1}{2}$ %ní anglické »konsoly«, 3%ní renta francouzská, konsoly pruské, sjednocená renta rakouská a j.

Nejsou vzácností však i případy, kde státy neostýchaly se sáhnouti k nucenému vyrovnání se svými věřiteli zahraničními a svémocně snížily sazbu úrokovou výpůjček a tím ovšem srazily jejich kurs a připravili nepřímo držitele titrů o poměrnou část kapitálu.

Známa je v této příčině oktrojovaná konverse všech dosavadních srbských výpůjček na 4%ní, provedená r. 1895 t. ř. Karlovarským protokolem, schváleným zákonem z 10. června 1895, smluvená dohodou se zástupci bank, jež emise těchto zápůjček druhy prostředkovaly, aniž by byl vyžádán souhlas držitelů úpisů. Zároveň byly zrušeny všechny dosavadní záruky těchto výpůjček, totiž monopolem tabákovým a solním, příjmem drah, živnostenskou daní a j., a utvořena ze zástupců zmíněných bank a dvou zástupců držitelů věřitelů samostatná správa, t. ř. Monopolská Úprava, již přikázány na úhradu úroku a úmoru příjmy ze všech státních monopolů, kolkových poplatků, daně z nápojů a příjmy celní. Tímto způsobem se vskutku podařilo srbské finance dosti slušně do r. 1912 sanovati.

Hůře se svými věřiteli jednalo Řecko: r. 1880 snížilo samovolně nejen úroky v poměru 100 : 11, ale i nominale úpisů na 30% a r. 1893 provedlo opět úpdakové narovnání, sniživši znovu úrok na 30% původní sazby. Sanace řeckých financí provedena pak r. 1897 obdobným způsobem jako v Srbsku; zřízena tu mezinárodní komise finanční (Commission internationale financière), v níž byly zástupci vlád: francouzské, anglické, ruské, německé, rak-uherské a italské, a přikázány jí příjmy státních monopolů. Podobná mezinárodní kontrola státních financí zavedena byla i v Turecku a Egyptě a j.

Horší ještě způsob násilného narovnání jest úplné zastavení výplaty úroků ze státních výpůjček a splacení kapitálů anebo prohlásí-li stát dokonce — vůbec nebude ničeho za výpůjčky platiti (t. ř. repudiacce či zapuzení — tento název vynořil se i u nás v diskusích o nápravě valuty: byli totiž i u nás někteří jinak rozumní národohospodáři a finančníci, kteří

chtěli papírové koruny či úplavice, jak jim posměšně říkali, úplně znehodnotit a opustit). Tím vznikají mrtvé dluhy a úpisy (dette différée, deferred debts). Příklady takovýchto vyložených státních bankrotů jsou nad pomyslení četné a není snad státu v Evropě, který by neměl podobného hříchu na svědomí. Zvláště zářivý doklad poskytuje v době nejnovější Rusko a v jiném směru i Německo.

Není divu, že se zřetelem na tyto smutné zkušenosti vymyšleny byly způsoby úmoru státních dluhů, jež by jaksi samočinně a pravidelně působily a byly autonomní, tak že by se vymykaly přímému dosahu státní správy. Byla to zvláště myšlenka umořovacích fondů (sinking fund, caisse d'amortissement), od níž si její obhájci v Anglii zvláště po reorganizaci těchto fondů začátkem století 19. a po nich i ve Francii a v Rakousku jejich následovníci mnoho slibovali.

Měl se totiž každoročně předati správě státních dluhů určitý peníz, z něhož by se skupovaly na volném trhu úpisy výpůjček, ale ne proto, aby se zničily, nýbrž aby se kupony jejich i dále inkasovaly a nakoupily za to další úpisy, tak že by se daly poměrně rychle všechny úpisy, některé výpůjčky skoupiti a pak zničit. Navrhovatelům tohoto způsobu úmoru tanul asi na mysl úmor hypotekárných výpůjček dnes u spořitelén všeobecně zavedený, kde stačí při 5%ních výpůjčkách 1% úmoru, tedy celkem 3%ní pololetní annuita, aby výpůjčka byla za 36½ roků umořena, tak že by stačilo přidávati k výnosům kupovaným 1% ročně, aby se celá výpůjčka jaksi sama sebou postupně uplatila. Ale zapomněli při tom, že jest zbytečné, kupovati za úroky skoupených úpisů další úpisy a nezničití jich, poněvadž pak stát platí po celou dobu trvání úmoru výpůjčky stále plnou roční kvotu, jako když se výpůjčka umořuje obyčejným způsobem a ročně se zničí tolik úpisů, kolik jich odpovídá rostoucí úmorové kvotě annuity, při kterémžto druhém způsobu není mimo to nebezpečí, že by stát snad v době finanční tísně mohl skoupené výpůjčky znovu uvést do oběhu.

Toto nebezpečí bylo by tím větší, kdyby se výkupný fond hromadil v penězích, jež by se ukládaly na úrok. Vždyt zřídka kdy se stane, že během 40 nebo 50 let nevzniknou ve státě značnější hospodářské a politické poruchy, jež donucují stát hledati úhrady, »vezmi kde vezmi«. Ale i za pravidelných dob jest nehospodářské, na jedné straně peníze niterně ukládati na úrok a na druhé straně snad nové výpůjčky na vyšší úrok přijímati; podobně nemá smyslu, vloží-li se úmorové splátky sice do rozpočtu, ale na jiném místě se tam zařadí nové výpůjčky, neboť správní dluhy lze snižovati jen tenkrát, jsou-li skutečně přebytky běžných příjmů nad běžnými náklady.

Dlužní úpisy státních výpůjček umořují se někdy slosováním s premií. Tak státní 4½%ní premiová výpůjčka republiky Československé z r. 1920 bude se splácti slosováním s premií 25%; tahy budou se konati 1. února a 1. srpna od r. 1926 do r. 1960. Takovými premiemi usnadňuje se odbyt půjček a napomáhá se jich kursu, ač jinak je třeba opatrnosti při vydávání losů v větším měřítku, aby se zbytečně nepodněcovala hráčská vášeň.

Mírnější forma premie jest zisk na kursu při slosováních úpisích za plné nominale, jež byly vydány úmyslně o nízkém zúročení a tudíž s disaziem. I tato okolnost pomáhá výpůjčkám k lepšímu kursu. Tak 6%ní státní výpůjčka z r. 1921 (t. ř. moučná) bude slosována v době od 1. pros. 1926 do 1. června 1976, to jest v 50 letech, a byla znamenána 29. pros. 1923 za 84·50, kdežto investiční výpůjčka znamenala téhož dne 90·25, poněvadž bude dříve slosována, totiž v době od 1. pros. 1926 do 1. června 1946, tudíž ve 20 letech. Opakem slosovací premie jest již předem ustanovené snížení úroků po několika letech a po případě i konverse vůbec. Tak naše čtvrtá 5%ní státní výpůjčka z r. 1922 ponese od r. 1926 jen 4½% a od r. 1936 jen 4%, slosuje se v době od 1. dubna 1935 do 1. října 1975, ale stát má výslovně vyhrazeno právo konverse.

Svrchu zmíněná 3½% státní výpůjčka z r. 1922 má neobvyklou podmínku, že není zastavitelna u Bankovního úřadu ministerstva financí; je to opatření proti peněžní inflaci, aby se nemohl lombardováním těchto úpisů zvyšovati oběh státovek.

Titry státních výpůjček zní častěji na majitele, řídčeji na jméno, poněvadž cenné papíry znějící na jméno jsou, jak samozřejmo, méně oběžné než cenné papíry znějící na majitele.

Ve Francii (a v Itálii) jsou zavedeny od r. 1864 také renty smíšené (rentes mixtes), t. j. úpisy na jméno znějící, ale k nimž jsou připojeny kuponové archy, kdežto u pravých, obyčejných rent na jméno znějících není kuponového archu a musí se tam při inkasu úroků vždy předkládati úpis a výplata úroků se na něm vyznačí razítkem.

Obdobné opatření jako výdaj státních dlužních úpisů na jméno znějících je zápis pohledávek jednotlivých věřitelů do zvláštní knihy dluhů, jakéhosi rejstříku věřitelů, místo aby se jim vydávaly úpisy. Jako výhoda se uvádí, že se nemusí věřitel obávat krádeže úpisů nebo ztráty jich; nemusí se starati o to, zda byl papír vylosován, nemusí předkládati kuponů k výplatě a může si dáti po případě úroky posílati. Ale převod je tu velmi ztížen, musí-li se každá změna dáti v zmíněné knize zapisovati; také nelze pak jmění před věřiteli tak snadno ukrýti — ve Francii mají arcit ustanovení, že pohledávka zapsaná v knize dluhů nemůže býti zabavena, leda jen v řízení konkursním.

Pro stát má tento způsob výpůjček mimo jiné i tu výhodu, že se jich nemůže užití jako nástrojů k inflaci peněžní. Také kursy státních výpůjček se lépe drží, třeba že může věřitel kdykoli požádati, aby mu byly na jeho pohledávku vydány titry. Dále jest zatajení příjmů, daní příjmové podléhajících, méně možné, zvláště je-li ustanoveno, že musí správce státního dluhu podávati informace berním správám na jejich dotazy.

V Anglii byl do r. 1863 zápis do knihy státních dluhů, vedené Anglickou bankou, výhradný způsob poskytování zápůjček státu, a teprve od toho roku zavedeno, že mohou věřitelé požádati, aby jim vydány byly dlužní úpisy na příslušné částky znějící.

Ve Francii byla zavedena kniha dluhů (Grand livre de la dette publique) po vzoru anglickém r. 1793 a přeměna knihovních pohledávek v úpisy byla povolena r. 1831. Ale užívání její pronikalo poměrně zvolna a zevšeobecnělo teprve v letech 1870.

Po vzoru francouzském v Alsasku-Lothringu byla po jeho připojení k říši Německé r. 1871 zavedena kniha státních dluhů v jednotlivých státech německých a r. 1891 s některými modifikacemi i pro říši Německou.

U nás poskytování zápůjček státu na pouhý zápis do knihy státních dluhů není zavedeno.

Dle nynějšího stavu je možno lišiti tři různé soustavy knih státních dluhů.

V Anglii, Nizozemí a Německu nevydávají o zápisu do knihy dluhů žádného zápisu. Ve Francii, Belgii a Itálii dostává věřitel průkaz o zápisu, kterým se musí legitimovati při inkasu úroků, nebo chce-li dáti pohledávku převést na jiného anebo změnit ji na pohledávku skripturní; ve Spojených státech se vydávají o zápise do knihy řádné obligace, na nichž je vyznačeno jméno majitelovo, tak řečené »registered bonds«, ale bez kuponů, vedle obyčejných obligací »coupon bonds«, v knihu státních dluhů nezapsaných. Úroky z registrovaných úpisů vyplácejí se věřitelům zapsaným v knize dluhů tím, že se jim zašle poštou check na státní pokladny, a musí býti tedy dočasný majitel úpisů v knize dluhů stále veden.

Poměrně nejvíce proniklo užívání knihy státních dluhů při státních výpůjčkách ve Spojených státech amerických; bylo tam r. 1909 94·5% všech státních výpůjček zapsáno v knize dluhů. Ve Francii bylo zapsaných půjček téhož roku 71·7%, pak následuje Nizozemí (65%), Itálie (59·1%), Belgie (57%). V Německu bylo z říšských výpůjček zapsáno v knize dluhů 17·6%; ztatečněji stoupaly tu zápisy do knihy dluhů zvláště po r. 1910, od kteréhož roku bylo možno kdykoliv, tedy i mimo pravidelné emise půjček, poskytnouti zápůjčku státu zápisem do knihy státních dluhů.

Třeba se také dotknouti otázky n á k u p u c i z í c h s t á t n í c h d l u ž n í c h ú p í s ů.

Nezřídká prováděla se v posledních letech těmito zápůjčkami cizím státům zřejmá mocenská politika. Je známo, že Turecku půjčovala Anglie, Francie a posléze i Rusko, jen aby získaly tam vlivu. Ve velkém měřítku prováděla tuto politiku Francie v Rusku. Ale tato politika se velmi špatně vyplácí. A nemusí ani spolupůsobiti takové katastrofy, jakou vidíme v Rusku, ani taková raffinovanost, s jakou se vymyká své povinnosti dlužnické Německo vůči svým věřitelům, i jinak se tu osvědčuje známá pravda, že více závisí věřitel na dlužníku než dlužník na věřiteli.

Poskytováním zápůjček cizím státům prospívá se sice nepřímou přemyslu a obchodu země, která výpůjčky poskytuje, poněvadž se kapitály přepravují do ciziny ne v penězích, nýbrž ve zboží — všechny zlaté

peníze, jež v některém sebe bohatším státě obíhají a jež by přicházely v úvahu, by sotva stačily na úhradu malého zlomku těchto zápůjček — ale tímto způsobem prospěje se v první řadě přímo přece jen několika jednotlivcům, kdežto dojde-li k státnímu úpadku, jichž historie vykazuje až příliš četné doklady, utrpí hlavně drobní strádatelé, kteří ukládací papíry kupují, jak zkušenosti ve Francii s ruskými půjčkami ukazují.

Konečně třeba uvést některá data statistická o zadlužení různých států. Ale, bohužel, i tu jsou mnohé zmatky. Nelíší se totiž v uveřejněných statistických výkazech dluhy ryze správní, finanční, a dluhy, za něž opatřen byl majetek trvalé ceny, ba nelíší se ani dluhy, jež byly učiněny na vybudování podniků, tedy majetku produktivního. Jsou proto výpočty, kterým úhrnem dluhů je obyvatel v různých státech zatížen, již z tohoto důvodu velmi pochybné, nehledě ani k té okolnosti, že nemá valného smyslu, přirovnávat poměrné zatížení obyvatele Ruska s obyvatelem Anglie, poněvadž rozhoduje také majetek, hlavně produktivní majetek, na obyvatele připadající a mimo to i produktivita země: který roční důchod z národní výroby a z kapitálů z ciziny plynoucí připadá na obyvatele.

Poměrně instruktivnější by bylo, kdybychom přirovnávali, kolik % rozpočtových správních nákladů věnuje se v různých státech na úroky a úmory správních dluhů. Ale i tu narážíme na tytéž nesnáze: nejen že nebývají přesně rozlišovány dluhy investiční od dluhů ryze správních, o něž tu jen vlastně jde, a nedá se tedy přesně říci, který peníz věnován na úmor a úroky správních výpůjček, ale dosti často zatahují se do rozpočtu i kapitálové výnosy nových výpůjček, anebo uhrazuje se rozpočtové schodek novými výpůjčkami, tak že se rozpočtové položky úrokové a úmorové dosavadních dluhů stávají ilusorními a probíhají jen rozpočtem, a mohly by se po případě zvýšiti sebe více, aniž by to koho bolelo.

Uvedu některá podrobnější data o jednotlivých státech:

Ve Francii bylo r. 1908 dle statistiky Ed. Théryho:

soukromé jmění movité i nemovité	287 miliard frs.,
tudíž na obyvatele připadlo za	7.250 frs. majetku,
roční důchod byl	25 miliard frs.,
takže jednotlivý obywatel měl průměrný důchod	630 frs.
R. 1911 byl příjem státních daní rozpočten na	4.027 milionů frs.,
tudíž na obyvatele	102 frs.,
a poněvadž 1. I. 1911 bylo stát. trvalého dluhu	31.307 milionů frs.,
t. j. na obyvatele	800 frs.,
vyžadoval tento dluh ročního úroku	961.6 milionů frs.,
t. j. na obyvatele	25 frs.

Byl tedy soukromý majetek obyvatelstva Francie zatížen státními dluhy do 11%, na daně se věnovalo ročně 16% důchodu obyvatelstva, na úroky státního dluhu 4% důchodu obyvatelstva a téměř čtvrtina daní.

Připočtou-li se k tomu dluhy departementů a obcí, celkem asi 250 frs. na obyvatele, vyplývalo průměrné zatížení soukromého majetku

každého obyvatele asi $14\frac{1}{2}\%$ ni; celkem bylo daněmi a dávkami stráveno $21\cdot8\%$ jeho ročního důchodu, a úroky dluhů vyžadovaly asi 35 frs., t. j. přes $5\frac{1}{2}\%$ jeho důchodu.

V R a k o u s k u počítalo se před válkou, že připadá na obyvatele 432 K státních dluhů, tedy téměř jen polovice zatížení obyvatele Francie, a daní a různých dávek platil obyvatel 63·44 K (ve Francii 143 frs.), z čehož padlo na úrok a úmor státních dluhů 17·45 K čili více než čtvrtina daní, asi jako ve Francii. Tedy zatížení dluhové bylo ve Francii mnohem větší a naříkalo se tam na ně a naříká se stále dost, ale celkem nesl s t á t toto zatížení asi poměrně stejně jako v Rakousku, kdyžte tu i tam čtvrtina daní připadla na úroky a správu státního dluhu.

Ještě nápadnější rozdíly byly u R u s k a, přirovnáme-li je k Francii. Dne 1. ledna 1911 mělo Rusko státních dluhů 9014 mil. rublů, t. j. na obyvatele 55 rublů, daní bylo r. 1911 prelimitováno 2707 mil. rublů, t. j. na obyvatele 16·5 R., státní dluh vyžadoval 407 mil. R. ročně, čili na obyvatele 2·5 R., takže strávily úroky a úmory státních dluhů asi 15% daní. Ale nemůže býti sporu, že toto poměrně menší dluhové zatížení působilo silnějším tlakem než zatížení ve Francii; ovšem velmi padalo tu v úvahu, že v Rusku byly to vesměs dluhy zahraniční, jež jsou i z rukou nejnadšenějšího spojence vždycky trpkým soustem.

Z menších států byla před válkou značněji zadlužena Belgie (460 frs. na obyvatele, z placených daní jedním obyvatelem 85 frs. připadala tedy při 5%ní roční annuitě více než čtvrtina daní na státní dluh) a N i z o z e m í (410 frs. na obyvatele, z placených daní jedním obyvatelem 72 frs. připadalo kol 28% na státní dluh). Ale za to celkové zatížení daňové je v těchto zámožných zemích poměrně menší.

Po válce se arcit poměry velmi změnily. Zadluženost všech států evropských až hrozivě stoupla, a to nejen absolutně, ale i p o m ě r n ě, neboť nastalo tu všeobecné ochuzení. Za to získala Amerika, stavši se na obrat z bývalé dlužnice Evropy jejím věřitelem.

V říjnu 1923 bylo státní dluhovou komisí ve Spojených státech zjištěno, že celkem mají Spojené státy pohledávek u států evropských 5.970 mil. dolarů, k čemuž třeba přičísti ještě dlužné úroky 1088 mil. dolarů, takže celkový dluh byl přes 7 miliard dolarů.

Nejvíce je dlužna Unii americké Francie, téměř . . .	4 miliardy,
pak Itálie, téměř	2 miliardy,
dále Belgie, téměř	$\frac{1}{2}$ miliardy,
pak jde pořadem Rusko se	237 miliony,
pak Polsko se	182 miliony,
a pak Českosl. se	109 miliony.

V tomto přehledu není V. B r i t a n i e, s níž se stala 18. června 1923 dohoda o placení v tom smyslu, že Anglie splatí svůj dluh v 62 letech úhrnnou částkou 4.600 mil. dol., mimo úrok v prvých 10 letech 3%ní,

po té 3½%ní, takže roční anuita jest v prvých letech 161 mil. dol., později 183·9 mil. a pak kol 181 mil. dol. Celkem jsou nynější dluhy V. Britanie 7·8 miliard lib. sterl. (= 1.170 miliard Kč), z čehož 4 miliardy jsou vnitřní válečný dluh. (V roce 1914 měla dluh celkem 700 milionů lib. sterl.) Dnes připadá na obyvatele tedy 160 lib. sterl. (= 24.000 Kč), takže i když počítáme, že se zlato a peníze znehodnotily o 40%, značí to 15.000 Kč, což jest u přirovnání se zmíněným zadlužením Francie r. 1908 800 frs. zatížení téměř 20tinásobné. Úroků z tohoto dluhu platí V. Britanie asi 350 milionů lib. sterl., tudíž téměř 43% rozpočtového jejího nynějšího v y d á n í! (R. 1918 byl veškerý majetek tamní oceněn na 20 miliard lib. sterl., takže zmíněný dluh je více než třetina jeho. Ale přes to není poměr pro stát nijak hrozivý, neboť jde tu ze čtyř pětín o dluhy vnitřní, a správně poznamenávají anglické listy, že stát na jedné straně sice svým občanům platí úrok ze svých dluhů, ale na druhé straně má je tímto způsobem v rukou a může zachytiti tento jejich důchod daněmi poměrně velmi citelně. Činilať daň z příjmu [income tax, mimo supertaxu] r. 1919/20 6 sh. z lib. sterl., tedy 30%!)

Proto se tam uvažuje o dávce z majetku, kterou by se provedla jakási sanace na způsob sanací akciových společností, totiž místo aby se nahromaděná ztráta uhrazovala po řadu let docílenými zisky, odpíše se naráz s akciového kapitálu. Podobně by se věc provedla u dávkový majetkové: místo aby státní věřitelé přispívali značnou částkou z obdržených úroků daněmi na úrok a úmor státního dluhu, vzala by se jim část jejich kapitálu najednou.

Francie měla dle stavu 1. července 1920 dluh úhrnem 233.729 milionů frs. (se všemi dluhy krátkodobými), zahraničního dluhu byly v tom zahrnuty 34 miliardy frs. Dle rozpočtu na r. 1922 vyžadovaly úroky a úmory státních dluhů 12½ miliardy frs., daní a dávek bylo v témž roce prelimitováno 14·8 miliard, poměr to velmi nepříznivý. (Ve Spojených státech bylo r. 1923/24 dáno na úroky státního dluhu 940 mil. dol., na úmor přibližně 512 mil. dol., připadalo tudíž na obyvatele 8½ dol. úroků a ne celých 5 dol. úmoru, kdežto všech vydání připadalo na obyvatele 33½ dol. Na úhrnem národním jmění, jež koncem r. 1923 bylo 320.803 mil. dol., měl jeden obyvateľ podíl as 3.000 dol.)

Poměrně malé dluhy mělo r. 1922 J a p o n s k o, totiž něco přes 3½ miliardy yenů (= 54 miliardy Kč), z čehož ještě 2½ miliardy připadalo na státní podniky. Dluhové zatížení obyvatele bylo tedy asi 45 yenů, tudíž 35krát menší než v Anglii.

R a k o u s k o mělo dle zpráv o jednání rozpočtovém na r. 1924/25 31. pros. 1923 v rak. K dluhů 3 billiony, v zahraničních měnách 19·9 billionů Kr (z toho připadalo 11·4 bil. na půjčku Svazu národů); úroky a úmory vyžadují v r. 1924 117 miliard u prvního dluhu a 1066 miliard u druhých dluhů, což jest celkem asi 600 milionů Kč. Dle rozpočtu na r. 1923 měly daně státu vynéstí 3½ billionů Kr, takže úroky a úmory dluhů strá-

vily by jich třetinu, což není poměr nejnepříznivější. Na jednoho obyvatele připadá dluh asi 3% milionů Kr (= 1.800 Kč).

Konečně — last not least — my.

Podle sdělení ministra Bečky v rozpočtovém výboru v listopadu 1923 — bohužel přesných dat dosud není — je vnitřní státní dluh republiky Čsl. 18% miliardy K, zahraniční dluhy, přepočtené na K, kolem 5 miliard, dluhy předválečné 4½ miliardy, dohromady 27% miliardy (mimo neuhrazené státní dluhy 5 miliard K), tudíž asi 2.000 K na obyvatele.*)

V únoru 1924 prohlásil ministr Beneš v zahraničním výboru, že jsou mimo to naše závazky plynoucí ze smluv mírových: 5 miliard tak řeč. dluhu za osvobození a pak 20—30 miliard za připadlé nám státní statky, od nichž se odpočítají některé položky několika málo miliard K, snad asi 3 miliardy, na něž máme nárok vůči Rakousku, tak že by úhrnný náš dluh dle těchto odhadů byl celkem téměř 60 miliard K.

Příjem všech daní a dávek je na r. 1924, jak víme, rozpočten na 6% miliardy, úroky bez úmorů vyžadují nákladu 1.392 milionů K, s úmory 1.986 mil. K, tedy téměř 2 miliard. Na obyvatele připadá daní a dávek asi 475 K, z čehož úrok a úmor státních dluhů vyžaduje dle stavu r. 1924, tedy bez dluhů ze smluv mírových, přibližně 145 K, to jest 30%.

Novinami proběhla nedávno zpráva, že bude se usilovati o to, aby vydání rozpočtová byla snížena o třetinu — s 18 miliard na 12**) — ovšem se zřetelem na to, že jsou v rozpočtu uvedeny i obraty podniků, je velmi těžko si domyslit, jak se toto snížení míní. Ale každým způsobem, sníží-li se ostatní náklady správní, bude poměrné procento, jež úrok a úmor bude vyžadovati, nepříznivější. To jest také známá obava, kterou odpůrci deflace vůči ní chovají.

Leč i kdyby nastala sebe citelnější redukce správního rozpočtu a úroky a úmory zůstaly tytéž, jako jsou zatím zjištěny r. 1924, totiž z dluhu 27% miliardy K, budeme mítí stále ještě daleko do poměru anglického, kde 43% daní a dávek padne na úroky a úmory státních dluhů, a do poměru francouzského, kde i po nedávném 20%ním zvýšení daní pohlčí úroky a úmory státních dluhů téměř 70% daní a dávek, ač jinak bohatství a důchody našeho obyvatelstva jsou jistě mnohem menší, zvláště na Slovensku, než obyvatelstva Francie.

*) Ve zprávě rozpočtového výboru poslanecké sněmovny N. S. R. Č. o státním rozpočtu na r. 1925 je státní dluh ke dni 30. června 1924 udán úhrnem 29.3 miliardy K, totiž výpůjčky vnitřní dlouhodobé 11.8, krátkodobé 7.8, dluhy zahraniční 5.3 a dluhy na základě mírových smluv 4.3 miliardy K. Dle rozpočtu na r. 1925 je potřebí u vnitřního dluhu na úrok 1.777 mil. K, na splátky 495, u zahraničního dluhu na úrok 34.9, na splátky 96.3, na dluhy vyplývající z mírových smluv je rozpočteno 260 mil. K; celkem vyžadují státní dluhy nákladu 2128 mil. K (mimo správní výlohy).

**) Ve skutečnosti se ušetřila v běžném rozpočtu na r. 1925 ve vydáních zhruba 1 miliarda; jenže také příjmy jsou o % miliardy menší než v rozpočtu na r. 1924. Podrobnější přirovnání obou rozpočtů je ztíženo tím, že v rozpočtu na r. 1925 jsou u státních podniků uvedeny místo obrátů příjmových a výdajových jen výsledné těžby nebo ztráty, jak je jediné správné.

Ovšem, problém zmíněných platů ze smluv mírových a jejich úroků a úmorů není zatím řešen. Ale není potřebí ani tu ztráceti myslí. Platy ty jsou hlavně za převzatý majetek, s polovice za převzaté železnice, a tím je již jaksi sama sebou naznačena cesta, jak bude nutno věc řešiti. Vracím se tu ke svým vývodům předešlým o státních podnicích: státní železnice a ostatní státní podniky musí tu splniti svůj praktický úkol, ty nás musí a mohou zachránit.

(12. III. 1924.)

